

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Пријатељи

Милан Р. Симић

Тај попов пријатељ је био од оних што махом ћуте. Знао је да у таквих, ако се кажу, речи мало-кад слуте добру, па их је стога најчешће жвакао и гутао, и крио под језик. А причало се да зна које се птице пред селидбу радују, а које лију оне птичје жалости, познате као невина киша.

Када су поп и он престали да се појављују, и, како је касније рекла попадија, када су отпутовали, а нарочито када је стигао глас да је поп умро, сазнало се много шта и о једном, и о другом, и још понеком. А сазнало се делом од пададије, коју су, откад је стигла вест о поповој смрти, сви звали само попова удовица, а делом некако само од себе, захваљујући било случају, његовој непредвидљивости и неумитности, било нечем више, нејасном и необјашњивом.

Још се памти да је о том ћутљивом поповом пријатељу, попова удовица причала са неким граорастим заносом, из кога се понекад слутила невероватна даљина, понекад стегнута и притајена љутња, а најчешће и та притајеност и она даљина, па се удовичин занос чинио некако свечанијим и вреднијим. У тим је тренуцима била и најотворенија, и причала је о многим особинама и навадама поповог пријатеља, који је изненада дошао, поборавио таман толико да се на њега заборави, па, опет, изненада отишао – и тек кад је отишао, вратио се у памћење.

Тако се из њених прича сазнало да је, по томе како будућа мати миреше пред кишу, могао одредити хоће ли се родити мушко или женско дете, затим да је хајдучицом, опрљеном на пламену багрових летораста, могао да лечи зујање у ушима. Сазнало се и да је прокуваним букетићима цвета дивље паприке враћао кочене снове, а старе, којима је претила опасност да се ужегнуту, растеривао када се јутром забели први снег, изговарајући натрашке њихова имена, а сазнало се и да је од јаловог семена неке јабуке јесењаче, које је осушено трипут шкропио водом захваћеном одмах после неке сахране, правио облоге против јаког памћења, јер се памћење свети тек пред старост и ваља га уразумити док не постане прождрљиво, говорио је. Попова удовица је са неким нарочитом сетом у гласу и очима причала да јој није било дато да стави такав облог, али ни за живу главу није хтела да каже зашто.

То се открило много касније када је и сама отишла једног недељног поподнева, док је цела варош лено зурила у таванице варећи свој обилини и тежки ручак, а врућина напољу тукла као да је дошло последње време. Тога врелог поподнева она се спаковала, замолила своју стару пријатељицу и комшиницу да јој помогне и да је отпрати до станице, села у први воз који је наишао, и – отишла.

А док су чекале да воз стигне, комшиница се на врелом перону изненада занела и пала онесвешћена.

Када су је у хладовини станичне чекаонице повратили, воз је већ грабио за својим даљинама, а несрећна и занемела комшиница је зачуђеним погледом покушавала да препозна ликове наднете над њом, и одједном је почела да повраћа свој недeljни ручак. Ставите јој опрљану хајдучицу под нос, можда јој зуји у ушима рекао је неко.

Тргла се, као одгурнута тим гласом, и престала да повраћа. Подигла је главу, гледајући да препозна чији је глас, али су јој сва лица бежала из свести, и она је још једном повратила.

Можда је сунчаница – рекао је шеф станице.

Ма каква сунчаница – најзад је и она проговорила.

Уто је комшиница и пријатељица попове удовице извадила марамицу из ташне, обрисала бале на бради, отресла суку, и блузу на грудима, провукла прстима кроз косу, и, без речи, изишла у врелину испред станице. Као по некакој немој команди, сви који су се били окупили око ње и сами су кренули у паклену врућину недељног поподнева.

А напољу, на клупи уза сами зид усијане станичне зграде, седео је стари поп, исти онај што је тамо негде далеко већ био умро. У једној руци је држао праћку, а другом чачкао нос. Око њега је било неколико мртвих врабаца, једна мртва гутутка и једна жива, која је непрестано обилазила око попових невероватно сјајних ципела. Сви су се запрепастили, и целој се групи отео стегнути узвик чуђена и неверице.

Знаш шта ми је рекла? – радосно је узвикнула комшиница седајући попу у крило и обавивши му руке око врата. – Рекла ми је да је много волела оног твог ћутљивог пријатеља. И, рекла ми је да је он више волео тебе него жене.

На то је поп нагло скочио, нанишанио из праћке, и на врелом перону, пред његовим ногама нашао се још један мртав врабац. А када је поп нагло скочио, на врелом бетону нашла се и комшиница, поново онесвешћена јер је при паду ударила главом о ивицу клупе. Поп се полако сагнуо, опипао јој пулс, затим извадио из цепа флашу, течношћу из ње натопио своју марамицу, и ставио јој облог на чело.

Тенутак затим, комшиница му је поново обавила руке око врата, и група, која је све то гледала, уздахнула је са олакшањем.

А благајница је прошапутала тихо, да је чује само шеф станице:

То је оно од јаловог семена јесењаче, против памћења.

ИНТЕРВЈУ: РАДОШ БАЈИЋ, ГЛУМАЦ, СЦЕНАРИСТА И РЕДИТЕЉ

Чувар српских прича

Радос Бајић је много више од глумца, сценаристе и редитеља. Он је један од ретких синеаста који је током више од четири деценије ауторског ангажмана успевао да споји велику телевизијску и филмску публику са националним и историјским темама. Недавно је на затварању Фестивалу европског филма Палић добио награду „Александар Лифка“ за допринос европској кинематографији, а потом је, премијерно у Србији, приказано остварење „Чувар иконе светог Ђорђа“, за које је написао сценарио и у којем игра главну улогу - Станоја Рељића. Управо дочаравање тог раданског домаћина донело му је на фестивалу „Златни витез“ у Севастопољу награду за најбољу мушку улогу.

● **Филм „Чувар иконе светог Ђорђа“ режирао је Ваша кћерка Јелена Бајић Јочић. Будући да сте аутор сценарија, да ли сте одолели искушењу да јој „суфлирате“?**

— Пре свега, с обзиром на то да сам педесет година у овом послу, имао сам довољно времена да поради на тим стварима. Од оног тренутка када сам 1986. написао први сценарио за филм „На путу за Катангу“, који је режирао Живојин Павловић, а ја играо у том филму и био продуцент, некако сам себе истренирао у професионалном смислу да раздвајам те ствари. А први озбиљан тренутак када је требало бити кадар и направити одклон била је серија „Село гори, а баба се чешља“. Ја сам тамо био сценариста, редитељ и играо сам главну улогу. То су три потпуно независне функције у оквиру једног пројекта. Да нисам био довољно концентрисан и, да не кажем, чак довољно паметан да то раздвојим и разлучим, од тога не би испало ништа. Тај модел сам примењивао и у филму „Чувар иконе Светог Ђорђа“.

● **Филм је настао необично дуго?**

— Негде око пет година радили смо на његовој реализацији и направили десетак-петнаест верзија сценарија. Онда су се појавили велики проблеми око финансирања целог пројекта. Ово говорим због тога што је идеја била да ја режирам тај филм, јер је то ауторска прича апсолутно моја, а да главну улогу у филму игра неко од колега. Било је и неколико кандидата, да их сада не помињем. Са једним од њих смо чак почели и пробе. А онда смо схватили да су продукцијске околности такве да тај филм практично морамо сами да изгуремо. Филмски центар Србије га је три пута одбио. Због уплива свих ствари које данас, нажалост, имамо и у култури и у кинематографији, изостала је и подршка неких наших стратешких партнера, са којим смо до тада одлично сарађивали и направили извршне пројекте. Ја имам разумевања за то и нема никакве срџбе, али једноставно је тако. Дакле, схватили да тај филм морамо некако сами да направимо.

С друге стране, када сам писао изворни сценарио, улогу Станоја Рељића сам и писао за себе. Желео сам да направим једну потпуно другачију улогу и да, на неки начин — нећу рећи да сведем каријеру — али отприлике да урадим оно што ми се баш допада. И онда смо ми у продукцији рекли: „Јелена, ти ово мораш да режираш.“ Из два разлога. Први разлог је што је том пројекту била потребна свежа крв, једна нова визија коју доноси млад човек. При томе је Јелена апсолутно сазрела као аутор. Направила је две велике серије, поготово „Азбуку нашег живота“, коју је, што кажу млади, разбала. И друго, њен дебитантски филм „Лед“ је, на неки начин, већ ушао у трајне вредности српске кинематографије. А када је она преузела редитељску палицу, и ја сам морао да направим ту дистанцу и кажем: „Добро, ја сам сада глумац и следим њену ауторску идеју.“

● **Када сте годинама иза камере, да ли је тешко бити „само глумац“?**

— Не, мени то није тешко. То је питање рација, питање активирања неких унутрашњих потенцијала које човек има у себи. Човек мора то да раздвоји. Није то био случај само са Јеленом. Прошле јесени сам снимао једну не тако велику, али маркантну епизоду, током четири-пет снимајућих дана, са господином Драганом Елчићем, у његовом филму „Линија“. Тада кажем себи: „Радоше, ти си сада глумац.“ То како ти видиш одређену секвенцу или сцену, како би ти поставио ту сцену — сад то, да тако кажем, стави ад акта и само кажи „Изволите“. Додуше, сасвим је нормално да глумац који игра главну улогу има, да тако кажем, унутрашњи сензибилитет те улоге. Он мора да реализије и спроведе редитељску идеју, али увек може да измесе и свој предлог. Ја сам то, на пример, имао код других колега, а поготово код покојног великог глумца Жарка Лаушевића у „Херојима Халијарда“. Ми смо стално разговарали, али то су разговори пре изласка на сет. То су припремни разговори о томе како он види ту сцену и слично. Али када ја режирам, принцип је следећи: сви могу да предложе и да кажу шта мисле, а на крају се ради онако како ја мислим да треба. И мислим кажем: „Слушајте ме, зато што и ја морам да зарадим своју плату“ (смех). Уосталом, са Јеленом сам на овом пројекту сарађивао заиста изузетно. И многи који су видели филм сагласни су у оцени да је Станоје Рељића у мојој интерпретацији једна од улога које ће обележити моју глумачку каријеру.

● **Ваши филмови често имају велику гледаност, али их критика не воли баш превише?**

Фото: Дамир Вујковић

— Ми правимо филмове и телевизијске серије за народ, да публика у најширем смислу, један велики аудиторјум, комуницира са нашим пројектима. Правимо филмове за ту публику. Не правимо их за критичаре. Критичари нека раде свој посао. Мени је то увек била водиља. Нисам желео никоме да повлађујем у својим ауторским пројектима. Али чињеница је да су сви пројекти које сам радио и које сам потписао као аутор, сценариста и редитељ били најгледанији. Не само „Село гори, а баба се чешља“ него све што сам урадио имало је изузетан одјек у публици. То је за мене најважније. А што се тиче наше критике, ако сам пола века у овој кинематографији, онда без икакве злурадости и без жеље да умањим значај људи који данас пишу филмску критику могу да кажем да ми филмску критику, у једном изворном смислу, практично и немамо. Пише ко шта стигне: на друштвеним мрежама, у подкастима и не знам где све. На пример, студент драматургије који није направио ни телевизијски спот — може он да буде геније — заправо не зна ништа о филму. Ми више немамо Милутина Чолића, немамо Славка Лазаревића, немамо Игорa Мандића. Немамо више те велике критичаре који, када ти напишу критику, залепе те аргументима као муву на мушми. Или јеси или ниси — и то је све. А данас имате одушевљење једног броја људи који пишу критике и када том одушевљењу реално нема места, а још чешће неки од тих такзованих данашњих критичара у томе да неког, како клинци кажу, опљују - виде пут да се афирмишу. На пример, изаћи ће ускоро филм господина Лордана Зафрановића. Претпостављамо да ће то бити велики филм. Али гарантујем да ће се појавити читава армија тих такзованих критичара који ће усмерити своја „пера“ ка томе да га оспоравају и не знам шта све, јер најлакше је избити у први план тако што ће дефамирати једног Лордана Зафрановића.

● **И за крај, како видите будућност филма и телевизије у свету где је све доминантније присуство вештачке интелигенције?**

— Не видим у томе никакву перспективу. Вештачка интелигенција не може да произведе емоцију. Она живог човека не може да замени испред објектива, испред камере. Е сад, друга је ствар што ми у целом свету имамо озбиљну кризу сценарија, и када су у питању телевизијске серије и играни филмови. Погледајте ситуацију код нас: снима се доста, али можете ли да се сетите која је то серија у последње две-три године „пробила кору“, серију о којој се говори и која је остала да траје као трајна вредност? Видите колико телевизијских канала постоји и сви морају нешто да да гурaju, да емитују. То је једна велика дисперзија у којој има мало квалитета. Ми се трудимо да не снимамо такве телевизијске серије. Боље да седимо код куће него да снимамо оне које имају значај и трајање другог издања дневних новина. Када бисте сада изашли на улицу и анкетирали грађане, питали их: „Да ли знате наслов неке нове серије?“, не би знали, или би знао резко ко. Исти је случај и са филмовима. Мислим да се мали број аутора аутентично бави нашим народом и нашом социјалном, друштвеном и културном средином и да одатле извлачи теме за своје пројекте. Ако је за утеху, има неколико младих аутора који су веома занимљиви. Да сада посебно не истичем још Јелену Бајић Јочић — мада мислим да је она на добром путу — али ту је, на пример, Горан Станковић, веома талентован млади редитељ. Срећом има их још. И због тога сам уверен у то да филм има велику шансу да се у изворном смислу врати као уметничко дело које има трајну вредност.

Мирослав Стajiћ

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Гавран у коњском оку узвитланог северца

Пише: Милутин Ж. Павлов

Има дана када срцем
севне галоп давне успомене.

Наглим фијуком северац би завитлао снежни прах и заковрнуто бриснуо белим огледалом завејане равнице ка багремовој шуми. Спетљан, украј друма ка Башаиду, у грамама јаблана, љуљао се гавран. Инако би гаврану да подсети зимску ветрину како га не може одуваати са јаблана. Јаблан је његова караула. Граничник. Гавран са јабланом је међаш загладан у небеско пространство.

Сасвим, некоко улево, тегле се сиви стубови. Штрче бандере с паралелним телефонским жицама кроз које слутно брује депеше и развучени гласови телефонских слушалица, уз пругу челичних шина чији прагови штопају зимску белину.

И овога пута, путује возом, са повратном картом у тесном новчанику уз ситнину преосталог џепарца зарађеног од продаје старе гвожђурије, јесенас прикупљене, како би се, у џепу, нашло нешто новца за папир и оловку. (Израна је Миле Пења звани Сликер, власник ове коњске успомене, именом и презименом, трагао своју несаницу да би у реченичном низу нашао некакво смирено слово.)

Звиждук локомотиве с његовим очима котрља се белином одбеглог зеца, урамљеног прозором вагона путничког воза. И кондуктер из униформисаног теget рукава

расејава у празно, беле речи како у дућану нема сувих шљива ни смокава, а Божић само што није... Клопара воз. Из видокруга нестаје јаблан са гавраном.

Слутно назире Банатско Милошево, разделено на Беодру и Карлово, са црквеним торњевима у пуном троуглу, од којих издваја онај двокраки, католички, који штрчало, онако, издалека сличи Нотр Даму. (Још увек га та слика Беодре, виђена из вагона путничког воза, подсећа на ревер скројеног фрака Париза.)

Исповедно речено, ову причу не пише он, Миле Пења звани Сликер, то је само ехо галоп коњског ока са копицом у његовој души. Ритнула се у њему зимска белина, са ујаком у шталским вратима, иза широког станичног перона окренутог равничарској празнини над којом се очас гратало раскрили гавран.

Зашавши у снег, није ни приметио нестанак вагона. Украј пружних нити стајала је црна посећа њушка загладена у рогатог овна чије је, можда, руно ишчекивао. Ни трага од рогате марве.

Иза рундавог пса, младожења са ловачком пушком окаченом о десно раме и постарија дама, оденута белом венчаницом преко црног зимског капута, забрађена чипканим везом, уместо марамом. Иза леђа им осмехнут са сребрним зубом у светлуцању примаш, озвучен стаклестим звуком прима и хармоникаш. Тегли се дугметара. Свирицима шешири оснежени.

Чекају воз из Меленаца за Кикинду или, можда, онај из Чоке и Новог Кнежевца, не зна, види само да је некакво венчање с којим путују прим, хармоника и ловачка пушка.

Није знао ујакову адресу. Ни данас је нема у белешкама. Кућу памти. Лавиринте уличних геометрија с кућним забатима не заборавља. Дашчане капије носи с неком зачудном шкрипом у ушима уз шталске мирисе нахерених троуглова оронуте таванске грађе.

Испричао је ујаку фијук станичног северца завитланог равницом лично горких успомена.

– Знаш, тај фијакер који си наследио од оца, чији осмехнути образи се никада више неће вратити из проклетог рата, не вреди ти без коња. – Пришао је јаслама, одрешив улар и са пребаченим амом преко гриватог врата извео коња из штале. – Води га, фијакериши са братом и матером, ја сам престар за његове младе године. Не брини, шеф станице ми је одобрио фургон, коњ ће с тобом, без повратне карте, возом.

И данас траје, дубоко у сећању, то врано коњско путовање – док равницом северац развејава снежни прах са гавраном међу гранатим шибиљем узвинутог јаблана. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Црни септембар Сандро Веронези (Академска књига)

Сандро Веронези већ деценијама заузима истакнуто место у европској књижевности. Једини је писац који је два пута освојио Премио Стрега, најугледније италијанско књижевно признање – 2006. године за роман *Тихи хаос* и 2020. године за роман *Колибри*. Његова дела преведена су на бројне светске језике, а критика га сматра једним од најзначајнијих европских романописаца нашег времена. Роман *Црни септембар* враћа читаоца у лето 1972. године, у приморску Версилију, где дванаестогодишњи Ђио Беланди проживљава дане који ће заувек одредити његов живот. Кроз причу о одрастању, првим љубавима, откривању књижевности и музике, али и о изненадном губитку невиности, Веронези исписује дубоко потресан роман о сећању, пролазности и тренутку када детињство неповратно уступа место свету одраслих.

Далеко, тамо Борис Лазић

(Друштво новосадских књижевника)

Нови рукопис Бориса Лазића вишеструко је, по оцени поете Симона Грабовца, интересантан због начина на који аутор склапа предмет свога певања или, још конкретније, како гради своју поезију. „И до сада су одзиви свакодневних животних искустава на различитачине играли значајну улогу у стварању овог песника. Међутим, сада они добијају битну надградњу у редовној комуникацији са различитим облицима културних феномена; од писаца, њихових појединих дела, сусрета са другим уметницима и уметностима, до инкорпорирања разних мотива који се тичу одрастања, путовања, снова, обраћања прошлим љубавима и женама“, наводи Грабовац.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Стихована потрага за припадањем

„Куће дугих и кратких одласака“, Милан Мицић (Задужбина Јакова Игњатовића, Будимпешта, 2025)

Пише: Мирјана Штефанички Антонић

Књига „Куће дугих и кратких одласака – песме о тајанственим опантима“ већ на први поглед отвара снажан симболички и историјско-емотивни простор, у коме се преплићу тема дома, одласка, идентитета и историјске судбине људи познатих као опанти. После првог светског рата у границама Мађарске остало је око 22.000 Срба. Две трећине њих преселило се у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. По Тријанонском споразуму они су имали право опције, односно право избора државе у којој ће живети. Зато су названи опантима.

Ако се пише о сврт на ово дело Милана Мицића, и узме у обзир специфичност времена у које он улази, онда се мора дубље закорачити у историјске токове који су тешки и врло компликовани. Цењеном писцу то није проблем. Он је историчар и креће са линије познаваоца прилика. Милан Мицић је човек суштине, а не форме. Он сваку историјску појаву тумачи сагледавајући је са више страна. Зато је његово подручје рада систематично, јасно омеђено и као такво даје јасан и тачан резултат. Самим тим је драгоцен и са историјског аспекта.

Синтагма куће „дугих и кратких одласака“ носи богатство метафора. Кућа је стварни симбол припадности, сигурности, порекла и идентитета, али овде она постаје и место расанака. „Дуги одласци“ указују на миграције, егзодус, политички или историјски условљено напуштање завичаја. Оно је често обележило судбину опаната. „Кратки одласци“, на супрот томе, симболизују привремена раздвајања, унутрашња колебања или емоционалне дистанце, наглашавајући да одлазак није само физички чин, већ и психолошко стање.

„... Прешли смо границу /у подне, /без лампе. /Случајем посетили ову њиву и стали да одморимо. / Безразложне обртаје, / пријатељу, има човек. (...) Сведочимо проће /клонулоост и бдење /наше под сводом овим.“

Ови стихови из циклуса „Кратко путовање“ делују као тиха лирика прелаза, без патетике, али са снажним осећајем историјске тежине. „Кратко путовање“ може бити ироничан наслов: физички прелаз је кратак, али његове последице трају дуго. Овде поезија тако бележи не само кретање кроз простор већ и трајно стање између дома и одласка, што је једно од кључних искустава опантске судбине...

Циклична организација ове збирке – Пролог, Одисеја, Путници, Кратко путовање, Епilog – делује као пажљиво осмишљена нара-

тивно-поетска путања. Алузија на Хомерову „Одисеју“ појачава идеју трајног кретања, искушења и наде у повратак, мада је тај повратак често само симболичан. Иако песме немају појединачне наслове, сами називи циклуса преузимају функцију оријентира, стварајући оквир у којем се личне и историјске судбине опаната претварају у јединствену лирску целину. Одсуство наслова појединачних песама додатно појачава утисак континуитета и колективности. Као да свака песма

представља део једног већег сведочења, фрагмент заједничке историје који се не може свести на појединачну ознаку. Тиме збирка добија карактер драгоценог лирско – историјског документа, поезије, која чува гласове расељених, али их не затвара у индивидуалне оквире.

Песме, у овој збирци, не говоре само о историјској категорији опаната, већ о универзалном искуству одласка, губитка дома и тражења идентитета. Спајају колективно памћење и интимну лирику, историју и емоцију, реалност и симбол. Ова поезија је истовремено документарна и конкретна, лична и опште-људска. Милан Мицић стихозбори о оптирању Срба из Мађарске, из: Сентандреје, Ловре, Батање, Барање, Сирига, Чипа, Деске итд. Сеоба је трајала од 1921 – 1931. године.

Поезија постаје простор где емоција и историја равноправно постоје, обзиром да је Милан Мицић доктор историјских наука, рођен 1961. године у Зрењанину. Историчар и књижевник. Генерални секретар Матице српске. Песник и прозни писац. Писац и историографских књига. Небројено пута награђиван за своја књижевна остварења, као и за допринос српској култури и за допринос очувању српске културе у Мађарској. Преводио је неколико страних језика.

Песме не допуштају да се једна комплексна и често заборављена епизода историје губи из колективне свести. Ово је сабирање искуства, свест о губитку, али и о опстанку памћења. Поезија овде постаје простор трајања, својерсни симболички дом који опантима остаје када је физички дом изгубљен. Како пева у „Епilogу“: „У Рац Ковину /две хиљаде/ и двадесет четврте/ спремило време /дужи аршин. /Иза брда твари/сенке што/ причају одгонетке (...) Низ трепавице/ и на ожиљцима /слутимо траг сневача.“

Песме Милана Мицића су продужетак дијалога са историјом, читаоцем и колективним сећањем. ■

ИЗ СЛОВА У ЗБОРНИКУ „МАГИЈА СЛИКЕ, ЗВУКА И РЕЧИ” ПОСВЕЋЕНОМ БЛАГОЈУ БАКОВИЋУ

Ако песник јеси, све ће песма бити

Пише: Будимир Дубак

Ако за неког pjesника може да се каже, по оној ријечи Ива Андрића о Милошу Црњанском, да је боготмдани pjesник, онда се то може рећи за Благоја Баковића. Стваралац је неисцрпног надахнућа, који Поезијом живи, удишући ријеч као ваздух и хранећи се њом, као хљебом насушним. Поезија Благоја Баковића подсјећа на бујицу, која је обуздана строгом рнимом, метром и пробраном ријечју, па тако припитомљена тече и жубори простором без обала. У савременом српском pjesништву Баковић је оличење поезије-ријеке. Код њега се готово не зна гдје се завршава једна књига, а почиње друга. Тако се твори непрекинути ланац, попут низа беоцуга од стихова.

пошље pjesму, иште од Творца да прије почетка склапања ријечи услиши његову молбу: „Да се сви њени светли шапати / Изведу из царства тишине”. Дакле, да не остане ништа неказано и заробљено у царству тишине. У књизи-поеми „Подне”, коју аутор именује романом, посматрајући подневни час, у коме је затечен свијет мноштва бића, која су ткачи живота, сагледаног у бројним појавним облицима: „Промале се видљиво / Невидљиво заступа”. Пјесник вели: „Хођајући некуд или бар / Обављајући послове дневне / Намагнетисану као лилибар / Ја видим песму како севне”. Пјесма симболизује муњу, што за трен освијетли видљиво, које „Невидљиво заступа”. Тај тајанствени бљесак „Песма је несрочима”, како даље развија слику Благоје Баковић. И мак у пољу „Семе ситно пише”. Цијела природа се јавља у виду рукописа, који је ода Творцу: „У свему певам Твоје име / И када ћутим ја Тебе кличем”.

Баковић је достојни настављач „стражиловске поетике” српског pjesништва, која води од Бранка Радичевића, Војислава Илића, Лазе Костића, Диса, Црњанског, Дучића, Десанке и Стевана Раичковића. Поводом његове књиге *Надгробни облак* Матија Бећковић га је назвао „виртуозом версификаторске мајсторије”. У предговору Благојевој књизи *Молитве и слава теби* блаженопочивши митрополит Амфилохије је записао: „Он спада у оне pjesнике који молитвом препознају бића и твари, стичући знање о њима. Као што се цвијет отвара сунчевом зраку, ширећи свој миомир, тако се и молитвеној љубави нашег pjesника откривају сва бића и твари, проговарајући својим непатвореним језиком”. Митрополит овај исказ илуструје Баковићевим стиховима: „Све што говори и што ћути, / Не ћути но Твоје име слави”.

Кад се већ позивамо на судове које су о pjesнику Благоју Баковићу изrekli знаменити Срби нашег доба, ваљало би поменути и Милована Данојлића, који је за поему „Подне” казао да је то „наша најлепша религиозна песма у последњих пола века”. Сам Благоје Баковић је експлицитно означио своју припадност Поезији, у pjesми „Све ће песма бити”. Он каже: „Ако песник јеси / све ће песма бити”. Опсесија pjesмом и стваралачким чином доминантна је код овог pjesника. То тачно запажа и Саша Радојичић, у поговору Баковићевих изабраних pjesама *Рукопис*. Критичар поставља питање: „Како то, наиме, да неко ко је схваћен као „рођени песник”, највишу меру свога pjesничког талента и остварености налази у аутопоетичким песмама, у којима постоји, подразумева се, велики удео оног рефлексивног и артифицијелног”. Затим одговара да ту „заправо нема правог противречја, искључена је једино наивна представа о пасивној инспирацији као последњем извору pjesничког говора”.

У књизи *Чекња за рукописом* (КЗ СНВ, 2008. г.) Благоје Баковић назначује своју стваралачку поетику, чији стожер је тајна pjesме. У pjesми „Кога песма проба да спаси” у његове стихове као птице „слећу речи”. Баковић и молитвом призива pjesму, као у „Молитва пред песмин долазак”. Очекује да сићу озго неизговорене ријечи Оног што их, невидљив, шаље. У тој молитви да му нис-

Стеван Раичковић (коме је Баковић посветио више pjesама и чија поетика му је блиска) пјева: „Ја не пишем ово за тебе и њега / Већ за оног што ће доћи после свега”. Тако и Баковић осушћује неког непознатог читача својих pjesама, који додуше неће бити одвећ пажљив, већ готово механички сроче његове стихове, док пада покошен сном. Остаје отворено питање да ли је заспао омамљен pjesмом, или опхрван умором и досадом, као читалац нејасне, уриване поруке. Рекло би се да је то песимистичка визија будућег читаоца, склоног лењости и забору, или неспособног да разумије поезију. Ипак у pjesми „Или ничега није ни било”, пролазности и трошности живота одолијева само „ова свеска / С које се смеши прошлост бела”. Баковић види оно што се збило као бјелину папира у свесци, гдје су његове pjesме нашле трајно уточиште и заштиту од заборава. Та бјелина личи на чистоту снијега, у далеким брдима, коју обасјава зимско сунце, као радосна успомена. Честа су поређења бијелог папира и снијега, који симболизују свјетлост, што се бори против мрака. У pjesми „Неопеван ће остати папир” pjesнички субјект страхује да: „Неопеван ће остати папир / између црних редака”. Он жели да опјева ту бијелу празнину, у којој егзистира биће pjesме, и да је спаси од мрака, што покушава да уђе у њу. Епилошка pjesма „Реч” заокружује визију pjesме као неовдашњег бића, које Творац спушта на папир, како би се из невидљивости обукла у видљиво, посредством самог pjesника. Ваља шапате превести у ријечи. Јер: „Највише од тебе шта се тражи / Јесте само да наћеш реч”. Међутим, у том „само” које личи на скроман захтјев садржана је цијела драма потраге за ријечима, кадрим да артикулишу онај мистични шапат, што допире с висина. Зна pjesник да је тај захтјев наизглед прост, јер мора пронаћи „реч што има кости / и има очи, срце и крв”. Етеричне шапате претворити у ријеч, што има људско обличје, равно је чуду, које подсјећа на Божју творевину. Од тих живих ријечи створити pjesму, која је „лепа цела”, идеал је коме тежи и pjesник Благоје Баковић.

Зборник је објавила Фондација Група север

ИЗМЕЂУ ОСТАЛОГ: ДНЕВНИЧКЕ БЕЛЕШКЕ 1957 - 2024,

Дражајши мој јаране

Радован Поповић

12. новембра 1975.

У подне сам био код Ота Бихаљија Мерица – он је необично динамичан старац: говори брзо, креће се хитро, мисли разложно. Каже да нема још много времена, јер има 72 године, и да се помирио са смрћу. Каже да је веома болестан, и то, „од свега помало”. Човек који је познавао Горког, Брехта, Томаса Мана, Фокнера, Пикаса... показује ми препун орман књига које је написао, а које су махом објављене на светским језицима и све су о уметности. Посебно је поносан на раскошну монографију о Анрију Русоу, студију о славном сликару-наивцу (поштару), која је објављена у Француској и Мађарској, а са њим је као аутор потписана и његова животна сапутница Лиза, Немица, која је потпуно оглувела. Бихаљи вели:

„Знате, Лиза не чује ништа и то је моја мука, али и моја срећа. Ми смо срећни, задовољни оваквим животом. Она је мој драгоцен сарадник...” Наглашава своје опредељење за марксизам, за напредни покрет, али и о својим плановима – о изложби о свом раду у Музеју савремене уметности (салону), за идућу годину. Једног тренутка ми каже: „А ко сте ви, изузев што сте новинар Политике, чиме се још бавите, одакле сте, имате ли жену, децу...”

На растанку ми вели: „Кад се будемо боље упознали, показаћу вам свој стан и све слике у њему...”, а пред полазак ми поклања, са посветом, своју књигу Јединство света и визија уметности, коју је управо објавио „Нолит”.

10. децембра 1975.

У 11 сати у Народној библиотеци Србије отворена је антикварница. Мој пријатељ Милан (Давидовић)

дошао је из Новог Сада за њеног управника и то је, за мене права радост. Милан је један од твораца моје мале, али лепе библиотеке (прва издања књига српских писаца, нарочито међуратних и послератних, затим књига са дедикацијама - као што су Скерлић, Андрић, Исидора, Дучић... али и аутографа...), а нарочито надреалистичких публикација, онда комплета Српског књижевног гласника... И не само то - захваљујући Милану врата су ми отворили његови пријатељи антиквари: Марјан у Загребу, и други Марјан у Љубљани - каквих лепих књига сам тек код њих нашао! Српске књиге тамо су јефтине и старе!

Антикваријат је надахнутим говором отворио Ели Финци. (Ја ћу га објавити у Политици, у суботу.)

Међу књигама нашао сам и неколико бисера из дворске библиотеке, са златним иницијалима М.О. и правим мајсторима повеза! Говорио је надахнуто Ели Финци, који ми је недавно у свом дому, са поносом показао изузетан бидермајер-орман, своју збирку старих српских књига штампаних у прошлком веку! Милан ми је рекао да је Финци најавио да ће му донети, за продају, и десетак икона на стаклу... Финци, иначе, има једну од највреднијих збирки икона и сатова у овом делу Балкана.

11. фебруар 1976.

Писмо од Зуке Џумхура, из Херцег Новог, а поводом нашег, недавног разговора у „Мажестику” о Андрићу, за моју будућу књигу казивања...

„Дражајши мој јаране, заборавих да ти кажем да су у оноем друштву које се скупљало код мога оца и мајке у Београду у моме дјетињству били и (врло ми је стало да их унесем) Густав Крклец, Вељко Петровић и Милан Богдановић.

И последије смрти мога оца Хафиза, ја сам пошто сам одрастао наставио то пријатељство.

Молим те још једном - унеси их у књигу.

Даље, неколико пута ми је Андрић говорио да никада неће прежалити што није писао под псеудонимом.

Говорио је: био бих много слободнији и био бих, можда и бољи писац. То проклето лично име и презиме у многим стварима ме је обавезивало и ограничавало.

И приликом нашег последњег сусрета у стану, за ручком, и уз чашицу лозоваче поново је о томе говорио и спомињао Травена као судбину писца коме од срца завиди.

Ако се чега сјетим узео перо у десницу руку и опет ти послати хиљаде срдачних селама твојој...

Зуко је, ваљда, један од најзанимљивијих Босанаца или Херцеговаца (рођен је у Коњицу, у беговској породици, ако сам добро схватио када ми је једно давно вече приповедао у сарајевском хотелу „Европа” историју своје фамилије, док му се клањала, тако рећи, цела сала у том елитном хотелу у коме је и Андрић одседао...)

15. март 1976.

Дуго сам разговарао са Љубом Симовићем - о књижевности, о његовом писању, о завичајним темама - подсећању на време које смо заједно провели у Вестима (он - лети, да прекрати досаду док не дође време за повратак на факултет и одлазак у Београд...). Вели ми:

“Ништа у литератури није измишљено; чак ни оно што је фантастично. Све је, на неки начин, доживљено... Мене често питају, на пример, за колико сам времена написао Хасанагиницу? А ја на то питање не могу да одговорим, просто зато што није све само у писању. Писање, рецимо, траје неколико месеци, али у том писању учествује цео ваш претходни живот...” ■

НОМО POETICUS

Горан Сарић

УЛИЦА ЈОВАНА ЦВИЈИЋА

Ђорђу Балашевићу”

Октобар.

Студи.

Насред улице,
неко бацио папир.

Боде ми очи.

Ова улица
и моја је кућа.

А кад га,
на крају џаде,
креном у канту да хитнем,
на сивом металу словкам:
„Молим, не убацуј празне
апсуле спреја за смијање.”

Каква је то земља
– улица, село, град –
у којој пуберима,
за врисак чисте среће,
треба чиста хемија?

Док тамо, на југу,
за лоптом сад јурцају
нека друга деца.

Из збирке поезије
„Као да зиду говорим...”

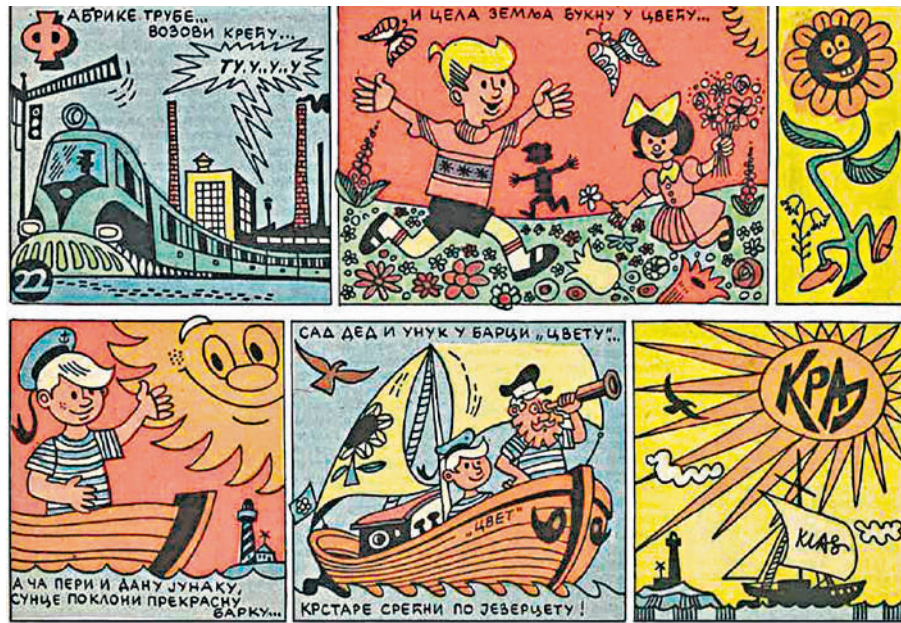
ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: КЛАС - МАЈСТОР СТРИПА И КАРИКАТУРЕ

Уметности у част а против заборава

Пише: Илија Бакић

Као осма књига у великанима домаће 9. уметности посвећеној, едичији, „Осврти“ издавачке куће „Модесту стрипови“ објављена је монографија „КЛАС – мајстор стрипа и карикатуре“ запаженог стрип историчара и теоретичара Живојина Тамбурића (1957). Ако је неке од потенцијалних читалаца име и презиме Александар Каракушевић (1927–2002) непознато, сва је прилика да му је уметничко име Клас итекако познато а када се на предњој корици књиге угледа карикатура препознатљивог графизма дилеме, барем са оне средњих године, више – нема. Клас је својим стриповима, илустрацијама, карикатурама и тзв 'примењеним' цртежима (рекламама, логоима за разне фирме или издања), обележио визуелни идентитет овдашњих простора од 1960-их до краја века.

Александар Каракушевић, рођен у Скопљу, током рата са породицом протеран у Србију, после рата студент архитектуре, опседнут цртањем ликова из стрипова и филмова, 1950. године постаје најмлађи карикатуриста хумористичког листа „Јез“; уметничко име Клас је резултат договора са колегом Леонидом Семењком после кога су своје радове потписивали као „Клас I“ и „Клас II“. У „Језу“ је Клас 'пекао занат' поред великана какви су Иван Лучев, Ђорђе Лобачев, Милорад Ђирић све док није достигао препознатљив ликовни манир поједностављене, плосне стилизације. Године 1958. Клас је прешао у редакцију магазина „Илустрована политика“ у којој је остао до 1990.г. и формалног пензионисања које га није спречило да и даље неуморно црта и објављује на разним 'пољима' и формама. Клас је био најпродуктивнији као карикатуриста; теме његових карикатура били су свакодневни догађаји и друштвени проблеми 'социјалистичке заједнице' али и проблеми који су 'мучили' читав људски род. Способност да прецизно уочи оно што је 'смешно' у озбиљним ситуацијама донела му је значајну славу међу најширим слојевима читалаца и уважавање домаће критике као и двадесетак националних награда. Класова страст била је учествовање на међународним конкурсима за карикатуре и на њима је заслужио мноштво награда па је као најнаграђиванији карикатуриста ушао у Гинисову књигу рекорда и у три енциклопедије светске карикатуре; деценијама је био најпознатији карикатуриста из Југославије и имао мноштво пријатеља из ове бранше широм света. Учествовао је на више од 400 колективних изложби карикатура широм света и имао 40 самосталних изложби по том истом свету.

Клас је био неуморан и као аутор насловних страна (за „Дечје новине“, „Јез“, „Политикин забавник“), сваковрсних илустрација и графичког дизајна (од распореда часова или новогодишњих честитки до реклама за разноврсне производа; посебно су интересантне његове 'путописне карикатуре' - цртане импресије о светским градовима). Осим препознатљивог потписа у углу Класових цртежа чест гост је био пас који је за занимањем (и чуђењем) пратио шта се то око њега дешава. У његовом целокупном опусу стрип је, барем номинално, најмање заступљен али су његови домети били итекако испред свог времена; Клас је од 1962. до 1964. године стрипове објављивао у „Дечјим новинама“ („На мирисној левади“, „Зачарана шума“, „Витез на овну“, „Чудо у Грузи“...) и „Насмејаним новинама“ („Добри Шарко“, „Мудра патка“...) а један стрип („Друштво измишљатора“ по сценарију Павла Кићевца) 1964.г. у „Малом језу“. Сценарија за већину стрипова је писао песник Добрића Ерић и објављивани су у форми двокаиша, у боји (осим првог, црно-беле „Баладе о ковачу и мачкицама“). Ерићеве духовите приче у римованим стиховима (не без тамних тонова) Клас је сјајно 'обукао' у слике које су плениле привидном једноставношћу (без 'зашећерености'), убедљивим карикатуралним ликовима уз повремена сасвим иновативна решења. Протекло време није нашкودило овим стриповима јер су и данас свежи, прегледни и забавни. У аналитичкој и зналачкој уводној студији Тамбурић у широком захвату, који обухвата како сагледавање друштвених и издавачких (не)прилика, трагање за Класовим узорима у карикатури и стрипу тако и сведочења колега о сјајном, духовитом колеги са вечитом лулом у устима односно његов породични портрет, даје заокружену слику о изузетном актеру наше културне историје. Управо због неспорне компетентности ове монографије о нашем сјајном, светски познатом аутору, она се неизоставно мора наћи у свим библиотекама у Србији као сведочанство о блиставој прошлости која се не сме заборавити, којом се нове генерације требају поносити и на коју се могу угледати. ■

„СВЕТЛОСТ, ИЗВОР ЖИВОТА: СЛИКАР МИЛАН МИЛОВАНОВИЋ“ У НАРОДНОМ МУЗЕЈУ СРБИЈЕ

Светлост Медитерана

Пише: Јасна Кујунџић Јованов

Ретроспективна изложба сликара Милана Миловановића (1876–1946) у Народном музеју Србије, након дужег времена приказује целину његовог стваралаштва, праћену монографском публикацијом кустоса Петра Петровића. И изложба и пратећа публикација засноване су на устаљеној периодизацији Миловановићевог опуса, која подразумева поделу на академски (1895–1906), хиландарски и србијански (1907–1912), ратнички (1912–1915) и медитеранско-јадрански (1916–1920) период. Изостали су радови – претежно документарног карактера – из уметничког формативног, предакадемског периода, настали у Првој српској цртачкој и сликарској школи коју је основао Словак Кирил Кутлик. Овај део Миловановићевог опуса чува се, иначе, у Народној галерији у Братислави. Изостављен је и позни период Миловановићевог рада, који је обележен падом квалитета. Академски период подразумева уметничко похађање атељеа Антона Ажбеа у Минхену (1897/98) као и тамошње Академије лепих уметности (1898–1902), те студије на париској академији Колароси и Уметничкој академији (1902–1906): тада настају ретки рани пејзажи из Крушевца, студије женских и мушких актова, урбани пејзажи из Париза, аутопортрети (један је у колекцији Павла Бељанског), те серија портрета од којих је, по експресивном изразу и реминисценцији најзначајнији до сада – као, уосталом и овог пута – не излагани Портрет Стевана К. Павловића, дипломате и помоћника министра иностраних дела, који одаје изузетну психолошку дубину. Своје радове Миловановић је приказао на Првој југословенској уметничкој изложби 1904. као и приликом самосталног наступа, 1906. Хиландарски и србијански период обележило је Миловановићево путовање на југ Балкана, у крајеве под турском влашћу 1907, а по налогу Министарства иностраних дела, када је боравио у манастиру Хиландару, где приморско сунце расветљава његову палету. Он слика низ мотива са Свете Горе, као и ремек-дело *Мост цара душана у Скопљу* (1908), једно од најзначајнијих остварења раног српског импресионизма. Милан Миловановић ће још два пута посетити југ Балкана, 1909/10. и 1912; у међувремену путује у Венецију на брачно путовање 1908. и одатле такође долази са новим сликама. Учествоје на Трећој југословенској уметничкој изложби 1912. и као утисак са изложбе настаје слика *Сећање (на Ивана Мештровића)*. Ратнички период (1912–1915) траје од почетка Балканских ратова, до уметничког обољевања од тифуса, што је за последицу имало тешко оштећење нерва и слуха. У ратовима учествује као ратни сликар, којом приликом настају алегоричко-символичке композиције у којима се дочаравају ратне страхоте. Након оздрављења одлази на опоравак у Италију и јужну Француску, а потом борави на дубровачком приморју и у Боки Которској – што је све обухваћено Медитеранско-јадранским периодом (1916–1920). Реч је о раздобљу Миловановићеве уметничке зрелости. У Риму, а посебно на Каприју, жарко медитеранско сунце, море, вегетација, инспирисали су сликара на приказивање античких старина, сеновитих тераса, делова архитектуре, мора, стења, у интензивном колориту модификованом специфичним осветљењем, а треперивим тачкастим

потезом приближавају се остварењима неоимпресионизма. Ову етапу на изложби репрезентују слике као што су *Мотив са Каприја (Тераса)*, *Тераса сликара Ђузепеа на Каприју*, *Плава врата*, *Форум Романум*, *Катедрала на Анакаприју*. Успедио је и боравак на јадранском приморју током којег се наставио овај сликарски низ, делимично приказан на изложби: призори из околине Дубровника и манастира Савине. Потом, у Београду Миловановић слика *Предео из Београда*, где јарким бојама и треперивим потезима дочарава сунчани дан у шумском пределу. Реч је о делима на којима одзвањају последњи акорди импресионизма, у Европи већ давно заборављеног. Вероватно је то био разлог због којег је Лазар Трифуновић, уобличавајући периодизацију српске умет-

Жарко медитеранско сунце, море, вегетација... инспирисали су сликара. Ову етапу на изложби репрезентују слике као што је „Плава врата“ (горе)

ности прве половине двадесетог века, настојао да избегне стилску класификацију и определио се за феномен светлости као главну карактеристику прве две деценије.

Након ове величанствене и успешне етапе, Милан Миловановић све мање слика, посвећујући се педагошком раду, као професор у Краљевској уметничкој школи, где ради до 1933. Болест, невоље у личном животу, као и физички нестанак готово свих припадника прве генерације српске модерне (Коста Милићевић, Надежда Петровић, Малиша Плишић, Коста Јосиповић и други) лишило га је инспиративног окружења какво је имао у годинама пре ратова 1912–1918. Избор Миловановићевих слика на изложби представља, међутим, овог уметника у најбољем светлу, мада су због просторног ограничења, осим поменутог портрета, изостале још неке од харизматичних слика. Такође, са жаљењем се може закључити да је аутор, припремајући богато опремљену, а иначе прву и једину монографију овог сликара, пропустио да осветли неке мање познате димензије (попут Миловановићевог ликовно-критичког рада), а чини се да му је музеолошки аспект овог мање битан. Недовољно поуздани подаци у каталогу Миловановићевих радова указују на могућност да постоје и други пропусти. Све ово знатно ремети утисак о лепој и занимљивој изложби: на жалост, изложбе буду и прође, а пратећа публикација остаје. ■